

Verslag broedvogelinventarisatie Witte Veen 2009

Inleiding

Een achttal vogelaars van de Twentse Vogelwerkgroep heeft in 2009 het Witteveen op broedvogels geïnventariseerd. Het terrein was ook al in 1991, 1994, 1997, 2003 en 2006 onderzocht. In 1991 gebeurde dit grotendeels via de BSP-methode, waarbij, afgezien van een klein BMP-gedeelte, alleen gekeken werd naar kolonievogels, zeldzame, schaarse en regionaal schaarse broedvogels. In 1994, 1997 en 2003 vond een BMP- A onderzoek op alle soorten plaats. In 2006 is het terrein volgens de BMP-B onderzocht. Besloten werd in 2009 in overleg met Jaap in 't Veld, terreinbeheerder van de Vereniging Natuurmonumenten en Rob Meulenbroek, coördinator en medewerker Natuurmonumenten, om het Witteveen weer op de BMP-A manier te onderzoeken.

De benodigde vergunningen werden ons door Rob Meulenbroek verleend. Tevens wordt deze bedankt voor het verstrekken van de veld- en soortkaarten. Evenals in 2006 hebben de tellers digitaal de stippenkaart kunnen opstellen.

Gebied

Het Witteveen ligt in het zuidoostelijk deel van Twente tegen de rijksgrens tussen Enschede en Buurse in atlasblok 34-38. Het terrein ligt op het grondgebied van de gemeente Haaksbergen. Langs de rijksgrens en in het noorden vormt het gebied van NM een aaneengesloten geheel. In het westelijk deel zijn de bezittingen verspreid en worden daar omgeven door cultuurgrond.

Het veengebied loopt voor een klein deel op Duits grondgebied door (Witte Venn). In het noordelijk deel sluit het bosgebied aan op de bossen van het Hegeveld.

Oppervlakte

Bij de inventarisatie in 1991 is 510 ha onderzocht, waarvan 268 ha terrein in eigendom van Natuurmonumenten en 242 ha voornamelijk cultuurgrond. Bij de telling van 1994 is 285 ha (268 ha vermeerderd met de nieuwe aankopen) van NM geïnventariseerd. In 1997 is in totaal 270,5 ha bezit van NM met daarbij nog 24 ha particulier eigendom onderzocht. De losse gebieden van NM in het westelijke deel zijn niet onderzocht. Dit jaar is evenals in 2006 weer 294,5 ha terrein van NM op broedvogels onderzocht.

Biotoop

Het Witteveen is een erg gevarieerd terrein. Het is een aaneenschakeling van gemengd bos, natuurlijke graslanden ontstaan uit voormalig landbouwgebied, vennen, houtwallen, heide en hoogveenrestanten. Door het gebied loopt de Hegebeek, een natuurlijk slingerende beek met in het bosgedeelte steile oevers. Voor reptielen en amfibieën is een groot basisbiotoop uitgegraven. Heel bijzonder is de plas-drassituatie in een onder water gezet voormalig weiland. Een groot deel van het terrein wordt begraaasd door Schotse Hooglanders. In het deel Hegebeek is een stuk bos gekapt waardoor een meer open terrein is ontstaan t.o.v. 2006.

Methode

Het Witteveen is geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering op het niveau van BMP-A (Alle soorten). Per deelgebied zijn minstens 8 bezoeken gebracht. Tijdens iedere bezoekeronde werden op een veldkaart alle territorium- en nestindicerende waarnemingen ingetekend. Daarna werden de waarnemingen op soortkaarten gezet. Na de laatste ronde werden de soortkaarten geïnterpreteerd volgens de criteria die vermeld staan in de Handleiding SOVON Broedvogels inventariseren in proefvlakken (*A.J.v.Dijk 2004*).

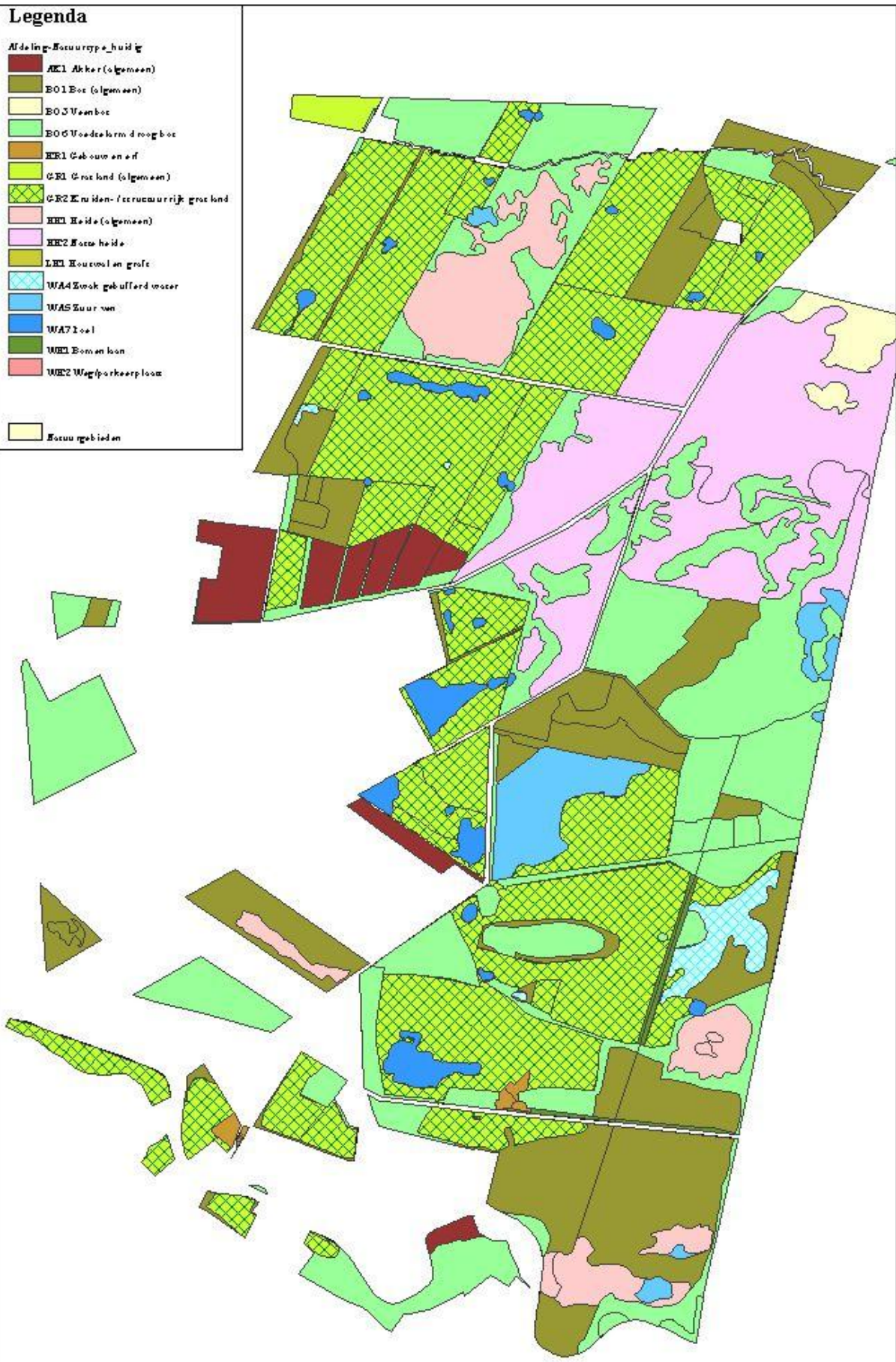
Iedere bezoekeronde begon bij zonsopkomst en steeds werd op een ander punt gestart. Er zijn avondbezoeken gebracht voor de uilen, rallen, nachtzwaluw en houtsnip. Bij het opsporen van de bosuil is gebruik gemaakt van een recorder.

Legenda

Afdeling: Natuurtype_huid 1

- AK1 Akker (algemeen)
- E01 Eoz (algemeen)
- E03 Veenbos
- E06 Voedselrind droogbos
- ER1 Gebouwen en af
- GE1 Grasland (algemeen)
- GE2 Zuilen-/struicuurrijk grasland
- HE1 Heide (algemeen)
- HE2 Meste heide
- LH1 Houtooien en grofs
- WA4 Zoek gebufferd water
- WA5 Zuur ven
- WA7 Toel
- WB1 Bomenlaan
- WB2 Wegpothoerplaat

■ Natuurgebieden

Deelgebied:

1. Markslag
2. Hegebeek
3. Witteveen
4. Bramerveld

vaste tellers:

Aldert Schenk en Jan Stufken
 Machiel Oude Veldhuis, Boudewijn Heuseveldt en
 Gerrit Wesseloo
 Bert Hoitzing en Herman Stobbe
 Erik Foekens en Kees Rosenbrand

Zie kaart deelgebieden.

Resultaten

In het Witteveen werden 77 broedvogelsoorten vastgesteld (incl. exoten). Van de broedvogels komen er 14 voor op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland, de zogenaamde Rode lijst 2004: wintertaling, boomvalk, watersnip, kerkuil, koekoek, nachtzwaluw, groene specht, boerenzwaluw, graspieper, spotvogel, grauwe vliegenvanger, matkop, wielewaal en huismus. Ten opzichte van 2006 zijn er zes soorten van de Rode lijst in het Witteveen verdwenen. Dat zijn: slobbeend, patrijs, zomertortel, veldleeuwerik, grauwe klauwier, ringmus.

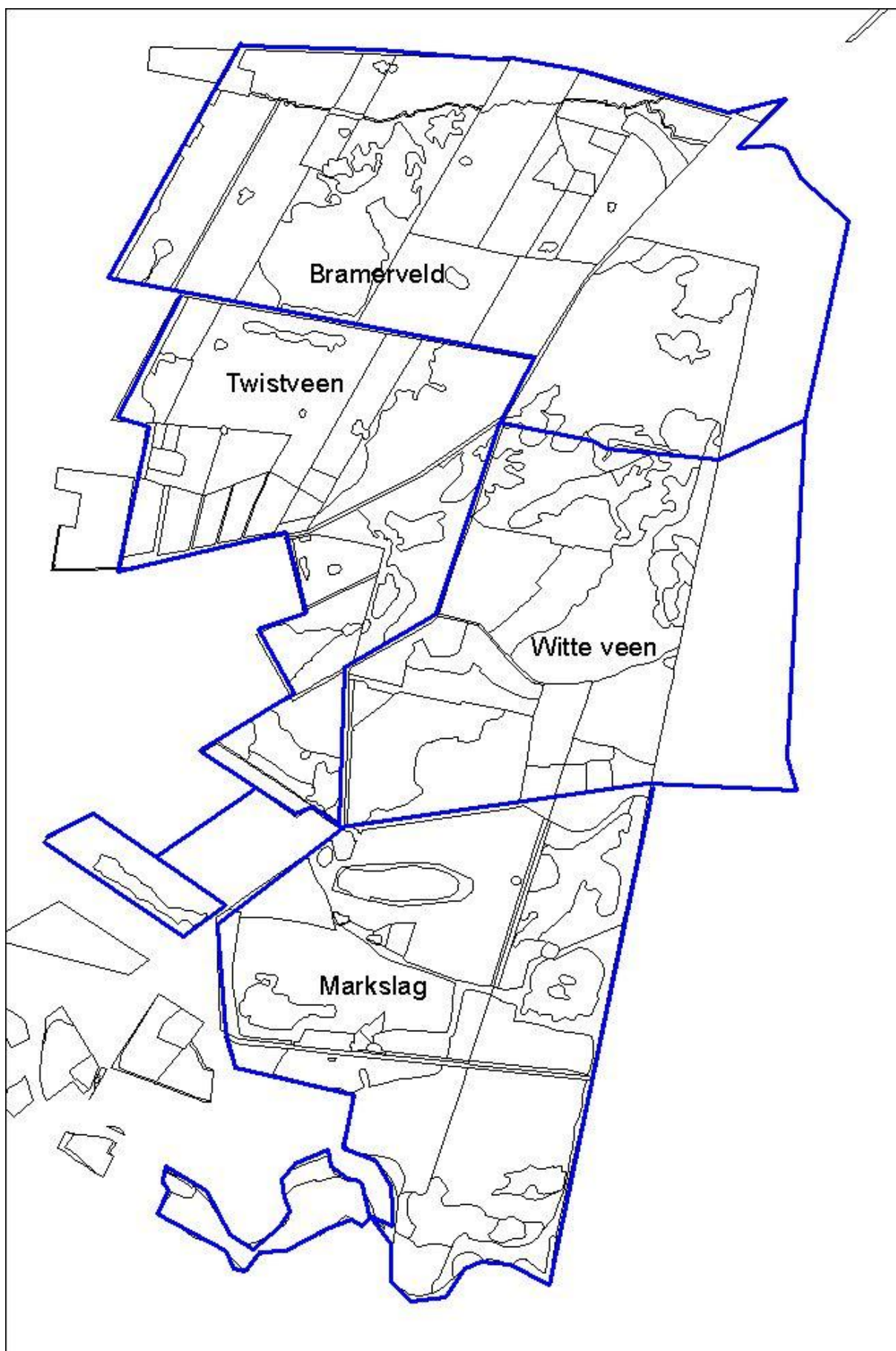
Vergelijken is moeilijk

Om de ontwikkelingen in de broedvogelbevolking te kunnen volgen, zijn de gegevens van de laatste zes onderzoeken (1991, 1994, 1997, 2003, 2006 en 2009) in een tabel gezet. De onderzoeksmethoden in 1991 en 2006 wijken echter af in vergelijking tot de inventarisaties in 1994 t/m 2003. In 1991 en 2006 is resp. een BSP-S en een BMP-B onderzoek gedaan, waarbij alleen de bijzondere en minder algemene soorten zijn geïnventariseerd. In de andere jaren zijn alle soorten onderzocht. Het aantal bezoeken varieerde ook in de diverse onderzoeksjaren. Een vergelijking tussen beide onderzoeksmethoden zal altijd aanzienlijke verschillen in aantallen en soorten opleveren. Daarnaast heeft een wisseling van enkele tellers plaatsgevonden en zijn de weersomstandigheden erg uiteenlopend te noemen. Door uitbreidingen van het reservaat is een vergelijking ook nauwelijks mogelijk. Verder is de recreatieve druk de laatste jaren behoorlijk toegenomen. Dit heeft mogelijk kunnen leiden tot verstoring en het verdwijnen van gevoelige soorten.

Het weer

In onderstaande tabel is een overzicht geplaatst van het weer op de bezoekdagen van Markslag. Niet alle deelgebieden zijn op de hieronder vermelde bezoekdagen bezocht. Enkele tellers zijn door persoonlijke omstandigheden hiervan af geweken.

Datum:	16 febr.	14 maart	28 maart	11 april	25 april	9 mei	23 mei	6 juni	16 juni
Ochtend:		X	X	X	X	X	X	X	
Avond:	X								X
Aanvang:	19.45	6.00	5.25	5.50	5.20	4.50	4.30	4.17	21.30
Einde:	20.30	11.00	10.07	11.40	10.50	10.09	10.09	10.10	22.30
Min. Temp.	4° C	7° C	5° C	11° C	11° C	7° C	10° C	7° C	20° C
Max. temp.	4° C	11° C	6° C	20° C	18° C	11° C	17° C	13° C	20° C
Wind:	ZW 3	ZW 3	ZW 2	Z 2	Z 2	ZW 2	Z 2	NO 3	NO 3
Bewolking	8	8	8	3	1	2	0	1	4
Neerslag:	3	0	2	0	0	0	0	0	0

	Witteveen NM					
	1991	1994	1997	2003	2006	2009
Dodaars		1	4	9	8	6
Blauwe Reiger				11	12	7
Grauwe Gans			1	9	13	7
Nijlgans				5	4	5
Wintertaling		7	5	1	3	5
Wilde Eend	+	32	22	28	x	21
Soepeend			1			
Mandarijneend				3		
Zomertaling			1	4		
Slobeend		9	4	1	2	
Kuifeend		2	7	17	17	7
Krakeend				1		
Wespendief				1		
Bruine Kiekendief				1		
Havik	1	1	1	1	1	1
Sperwer		1	1	3	1	1
Buizerd	3	4	4	4	3	5
Torenvalk	1	3	3	2	2	2
Boomvalk		1	1	1	1	1
Patrijs	1	2	1	1	1	-
Kwartel			5	1		-
Fazant	+	9	14	21	x	24
Waterral			1	3	1	1
Porseleinhoen			1	1		-
Kwartelkoning			7			-
Waterhoen	1		1	5	x	2
Meerkoet	5	18	12	18	x	12
Scholekster		1			x	-
Kievit	+	10	7	3	x	2
Kleine Plevier						-
Watersnip		1		1	3	4
Houtsnip		2	2	14	16	11
Wulp	1	2	1	2	2	-
Tureluur		1				-
Holenduif	3	6	10	14	x	11
Houtduif	+	58	65	77	x	64
Turkse Tortel	+					-
Zomertortel	2	4	6	2	1	-
Koekoek	+	6	9	9	2	4
Bosuil	7	6	7	9	5	5
Ransuil	1		1			
Kerkuil				1		1
Nachtwaluw		1	1	2	2	2
IJsvogel					1	-
Groene Specht	2	5	4	4	9	8
Zwarte Specht	2	4	5	5	4	3
Gr.Bonte Specht	+	22	36	32	x	26
Kleine B. Specht	4	4	7	7	7	9
Boomleeuwerik		2	1	2		-
Veldleeuwerik		2	2	2	1	-
Boerenwaluw	+	1	6	11	4	17
Boompieper	38	49	64	58	39	58

	Witteveen NM					
	1991	1994	1997	2003	2006	2009
Graspieper	1	4	12	11	3	3
Gele Kwikstaart			1		x	-
Witte Kwikstaart	+	6	12	9	x	4
Winterkoning	+	88	64	139	x	99
Heggenmus	+	19	22	22	x	13
Roodborst	+	160	142	125	x	111
Nachtegaal						-
Blauwborst			1	1		-
Zwarte Roodstaart	1		1	1		1
Gekraagde Roodstaart	12	12	23	15	6	29
Paapje			1			-
Roodborsttapuit			6	11	9	9
Merel	+	84	89	102	x	81
Kramsvogel			1			-
Zanglijster	+	18	28	37	x	42
Grote Lijster	+	6	7	4	5	2
Sprinkhaanzanger		1	2		4	1
Bosrietzanger			1	2	5	1
Kleine Karekiet		1		2	4	1
Rietzanger					1	-
Spotvogel	1	1	2		x	6
Braamsluiper	4					
Grasmus	2	5	21	19	4	20
Tuinfluitier	+	23	35	27	x	31
Zwartkop	+	71	92	88	x	73
Fluiter	16	7	12		1	
Tijftjaf	+	79	136	110	x	94
Fitis	+	134	165	141	x	147
Goudhaan	+	7	6	25	x	10
Vuurgoudhaan	1	1			1	2
Grauwe Vliegenvanger	+	11	16	16	1	8
Bonte Vliegenv.	+	19	17	21	11	18
Staartmees	+	13	15	17	x	11
Glanskop	8	11	10	13	5	9
Matkop	12	14	10	12	1	7
Kuifmees	+	19	23	26	x	24
Zwarte Mees	+	14	10	21	x	7
Pimpelmees	+	44	49	54	x	49
Koolmees	+	101	93	92	x	93
Boomklever	8	11	12	15	9	23
Boomkruiper	+	27	29	47	x	46
Wielewaal	5	11	12	11	9	6
Grauwe Klauwier					1	-
Gaai	+	13	15	18	x	12
Ekster	+	2	1			
Kauw	+	1	3	6	x	8
Zwarte Kraai	+	19	20	21	x	14
Spreeuw	+	34	38	27	x	17
Huismus	+	2	6	5	2	6
Ringmus	+	1	4	3	x	
Vink	+	166	175	150	x	129
Groenling			1	2	1	3

	Witteveen NM					
	1991	1994	1997	2003	2006	2009
Putter			1	1	1	
Sijs					1	
Kneu	2	2	2	2		
Kruisbek	-	2	2			1
Goudvink	3	4	4	8	5	5
Appelvink	3	3	5	5	3	4
Geelgors	21	25	36	31	21	36
Rietgors	2	4	8	12	x	14
Soorten	68	79	92	90	88	77
Totaal	n.v.t.	1577	1831	1934	n.v.t.	1675

Ontwikkeling broedvogelbevolking 1990 t/m 2009

Conclusie

Bekijken we de aantallen soorten die per inventarisatiejaar in bovenstaande lijst zijn opgenomen dan zien we dat er sprake is van een flinke terugval. In 2009 is het aantal zelfs onder dat van 1994 gedaald. Natuurlijk is er landelijk een trend aan te geven die er op wijst dat er soorten in Nederland teruglopen of geheel zijn verdwenen. Denk aan de diverse soorten op de Rode lijst en een deel van de achteruitgang kan daar door verklaard worden. Zoals: graspieper, grauwe vliegenvanger, wielewaal en veldleeuwerik. Aan de andere kant is de toegenomen recreatieve druk waarschijnlijk ook oorzaak van de vermindering van soorten.

Vergrassing van de heide heeft vermoedelijk de boomleeuwerik weggehouden in 2009.

Verdroging en een lage grondwaterstand speelden ook dit jaar in het Witteveen een negatieve rol. Zo waren eind juni veel poelen en slenken droog komen te staan.

Dat de aantallen van winterkoning, roodborst, zwartkop en heggenmus zijn terug gelopen is deels te verklaren door het ruimen van veel struikgewas in het noordelijke deel, de Hegebeek.

Houtduif en zwarte kraai worden in de gebieden rond het Witteveen bejaagd. In hoeverre dit invloed heeft op de achteruitgang van de broedgevallen is moeilijk voor de tellers in te schatten.

Bij het basisbiotoop verdwijnt het open karakter door de onstuimige groei van berk, els en wilg.

Daardoor wordt het waterpeil ook beïnvloed. Blauwborst en kleine karekiet zijn in dit deel helaas door de bebouwing vertrokken.

Toch blijft het Witteveen in ornithologisch opzicht een juweeltje te noemen in het oostelijke deel van Twente. Indien de waterstand weer terug zou kunnen komen op het niveau van 2003 of 2006 kan er voor de vogelstand weer flinke winst geboekt worden.

Heide en hoogveen

Van het gebied bestaat 63 ha uit heide en hoogveen. Rode lijstsoorten waren: watersnip, koekoek, nachtzwaluw en graspieper. Blauwborst, veldleeuwerik en grauwe klauwier zijn verdwenen. De roodborsttapuit stabiliseert zich fraai en gelukkig is het aantal geelgorzen behoorlijk toegenomen.

De nachtzwaluw is met twee territoria stabiel. De watersnip handhaafde zich dit jaar, terwijl de sprinkhaanzanger fors moest inleveren en met één broedpaar nog maar vertegenwoordigd is. In het deel Hegebeek zorgden de Schotse Hooglanders mogelijk voor verstoring van een broedpoging..

Bosgebied

Het bos heeft een gemengd karakter. Het omvat ruim 103 ha. Het struikgewas is goed ontwikkeld. De stukjes bos liggen verspreid in het gebied. Daardoor is er een flinke lengte van bosranden aanwezig. Deze randen grenzen aan de door de Schotse Hooglanders rijkelijk bemeste verruigde graslanden, waardoor er een overvloed aan insecten is aan te treffen, die voor veel vogels als voedselbron dienen. Oud en zwaar geboomte wordt nauwelijks aangetroffen. In het deel de Markslag treffen we wat eiken op leeftijd aan. Daar werd ook meer dan de helft van de broedgevallen van de Boomklever geïnventariseerd. Dat verhaal ging ook op voor de boomkruiper. Deze twee blijven het dus goed doen. Schaarse broedvogels waren vertegenwoordigd in de vorm van Sperwer, Havik, Boomvalk, Bosuil, Groene Specht, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Goudvink, Appelvink en Wielewaal. Wel is deze laatste soort ook bijna gehalveerd. Rode lijstsoorten in het bosgebied waren Groene Specht, Grauwe Vliegenvanger en Matkop. De fluitier is nu geheel verdwenen. In 2006 was nog één territorium aangetroffen.

In het deel Witteveen kon de vuurgoudhaan met twee stuks op de kaart gezet worden. Goudhaan deed het erg goed in het zuidelijk deel van de Markslag.

De spechten laten een wisselend beeld zien bij de vergelijking tussen 2003 en 2009. Groene en Kleine gaan vooruit, terwijl de Zwarte en de Grote Bonte in aantal teruglopen.

De buizerd breidt zich uit en is nu met 5 territoria in het terrein aanwezig. De wespindief liet zich niet meer zien in 2006 en 2009.

De kolonie van de blauwe reiger in de Markslag is kwetsbaar. Van 12 broedsels in 2006 is het aantal nu terug gelopen naar 7. Twee nesten in aanbouw bleven later onbezet.

Een flinke vooruitgang laat de gekraagde roodstaart zien. Het open karakter van de bosdelen draagt daar zeker toe bij. Datzelfde geldt vermoedelijk ook voor de toename van de zanglijster.

Ondanks de aanwezigheid van veel naaldbout doet de spotvogel het prima. Daaruit kan geconcludeerd worden dat het lage struikgewas in het terrein deze vogel goed kan bekoren.

Water

Een klein gedeelte van het terrein is open water. Slechts 6 ha. Daarbij moet gedacht worden aan vennetjes, ondergelopen grasland en slenken, waterloopjes en het basisbiotoop. In dit laatste gebied hielden zich de meeste wintertalingen op. Door verdroging en toename van berken- en wilgenopslag is er wel een duidelijke afname van de kleine karekiet en de bosrietzanger zichtbaar geworden.

De indruk bestaat dat de kuifeend vooral het Duitse deel van het Witteveen heeft opgezocht.

Slobeend, mandarijneend en krakeend werden helaas niet meer aangetroffen. Dodaars lopen terug t.o.v. 2003, evenals de meerkoet.

Grasland

Het grasland (97 ha) bestaat vooral uit ongemaaid en verruigd grasland. Langs en tussen de percelen staan hier en daar lage bosjes (vnl. berk). Door verruiging is er van het voormalige cultuurland niet veel meer herkenbaar. Dit komt soorten als: fazant, Kievit, witte kwikstaart en grasmus zeker ten goede. Tevens zijn deze graslanden belangrijke voedselgebieden voor vele andere vogelsoorten.

Helaas konden kwartel, kwartelkoning niet gescoord worden. Ook de aanwezigheid van slechts één graspieper baart zorgen voor de toekomst van deze soort in het grasland.

De kerkuil is gelukkig weer terug van weggeweest en heeft zijn stek aan de Markslagweg weer gevonden.

Verdroging van de laatste jaren hebben ook voor behoorlijke achteruitgang van grasminnende soorten geleid. Denk aan de weidevogels, maar ook als een soort als de zomertaling.

Aantal niet- broedvogels waargenomen tijdens de inventarisaties:			
Aalscholver	3	Koekoek	3
Blauwe reiger	7	Gierzwaluw	8
Grote zilverreiger	2	Veldleeuwerik	1
Kolgans	351	Boerenzwaluw	6
Grauwe gans	72	Huiszwaluw	2
Canadese gans	2	Graspieper	3
Nijlgans	2	Witte kwikstaart	4
Wilde eend	58	Gele kwikstaart	2
Slobeend	8	Grote gele kwikstaart	1
Wintertaling	14	Zanglijster	7
Tafeleend	2	Koperwiek	48
Kuifeend	15	Kramsvogel	14
Grote zaagbek	2	Merel	4
Havik	1	Staartmees	6
Meerkoet	1	Klapekster	1
Torenvalk	4	Kauw	28
Scholekster	2	Zwarte kraai	65
Kievit	47	Spreeuw	146
Witgat	1	Vink	12
Grutto	4	Keep	2
Wulp	10	Sijs	21
Kokmeeuw	109	Groenling	5
Zilvermeeuw	7	Kneu	4
Holenduif	2	Kruisbek	3
Houtduif	85		

Waargenomen zoogdieren:

ree 53 Vos 4 Haas 57 Konijn 34 Eekhoorn 6

Waargenomen vlindersoorten:

Citroenvlinder	Groot koolwitje	Klein geaderd koolwitje	Klein koolwitje
Bruin Zandoogje	Bont zandoogje	Heide blauwtje	Hooibeestje
Oranje tip	Dikkopje	Grote weerschijnvlinder	

Waargenomen amfibieën / reptielen:

Groene kikker	Bruine kikker	Bastaardkikker	Poelkikker
Heikikker	Boomkikker	Levendbarende hagedis	

Waargenomen libellen:

Oeverlibel	Viervlek	Keizerlibel	Watersnuffel
------------	----------	-------------	--------------

Beheer

Het Witteveen is de laatste jaren bewust toegankelijker gemaakt voor de natuurliefhebber. Enige terughoudendheid in dit opzicht is aan te bevelen om verstoring door recreatieve druk te beperken.

Op de open heide- hoogveengebieden is de opslag van berken zorgelijk te noemen. In hoeverre vrijwilligers hier een bijdrage kunnen leveren is aan de terreinbeheerder te bepalen. Het blijft nu eenmaal een voortdurende strijd tegen deze snelgroeiende boomsoort.

Hopelijk is Natuurmonumenten in staat om de komende jaren een deel van de versnipperde delen in het westelijke deel van het gebied te laten aansluiten bij de door ons bezochte plots. Dit zou het gehele reservaat zeker ten goede komen. Deels is dat in de laatste jaren al gerealiseerd.

Er zal nog eens kritisch bekeken moeten worden wat de Schotse Hooglander voor invloed heeft op de flora en fauna in het Witteveen. Inmiddels is daar landelijk ook al een discussie over gaande. Uitbreiding van het areaal voor de kudde lijkt ons nog niet raadzaam.

Meerder malen troffen de tellers wandelaars met loslopende honden aan. Controle en toezicht blijft dus helaas noodzakelijk.

In overweging zou kunnen worden genomen om het pad dat rond de camping de Leemkoele loopt en langs de waterpartij uitkomt op de Witteveeweg af te gaan sluiten voor passanten. De watervogels, meerkoet, waterhoen, grauwe gans, wintertaling, enz. zouden dan veel minder verstoord worden.

Natuurlijk heeft de telgroep bewondering voor wat de medewerkers en terreinbeheerder van Natuurmonumenten in het Witteveen de laatste jaren tot stand hebben gebracht. Vandaar dat het ons een genoegen was om dit vervolgonderzoek uit te voeren. De samenwerking met de NM-medewerkers verliep weer, als vanouds, uitstekend. Rob Meulenbroek bedankt voor de assistentie bij het digitaal invoeren van de territoria per soort.

Over drie of vier jaar zou een vervolg aan te bevelen zijn aangezien het terrein aan de noordkant behoorlijk op de schop is gegaan. Denk bijvoorbeeld aan het weer laten meanderen van de Hegebeek.

De tellers: Machiel, Boudewijn, Gerrit, Erik, Kees, Jan, Bert, Herman bedankt voor de vele uren veldwerk en het verwerken van de gegevens thuis. Mede dankzij jullie overzichtslijsten ben ik in staat geweest dit verslag tot stand te brengen.

Coördinator BMP- Witteveen Aldert Schenk

*Geraadpleegde literatuur: Handboek Vogels van Nederland door Luc Hoogenstein en Ger Meesters.
Samenvatting broedvogelinventarisatie Witteveen 2006 door Ben Hulsebos.*